

BOLA SHAXSIDA LIDERLIK SIFATLARINI SHAKLLANTIRISHNING IJTIMOIY-PEDAGOGIK MEXANIZMLARI

<https://doi.org/10.70728/orien.v07.i03.041>

Azizova Ziroat Baxodirovna
ziroat.azizova76@gmail.com
Qo‘qon davlat universiteti

Annotatsiya: Mazkur maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarda liderlik uslubini shakllantirishning ilmiy-pedagogik asoslari yoritilgan. Tadqiqotda liderlik tushunchasining mazmun-mohiyati, uning maktabgacha yosh davridagi namoyon bo‘lish xususiyatlari hamda bola shaxsining yetakchilik salohiyatini rivojlantirish omillari tahlil qilingan. Shuningdek, bolalarning individual, psixologik va ijtimoiy xususiyatlarini hisobga olgan holda liderlik uslubini shakllantirishga xizmat qiluvchi pedagogik sharoitlar majmuasi asoslab berilgan. Maqolada liderlik uslubini rivojlantirishga yo‘naltirilgan ta’limiy faoliyatlar, o‘yinlar va muloqot jarayonlarining ahamiyati ochib berilib, ularning maktabgacha ta’lim jarayonida samarali qo‘llanish imkoniyatlari ko‘rsatib o‘tilgan.

Kalit so‘zlar: maktabgacha yosh, liderlik uslubi, liderlik salohiyati, bola shaxsi, pedagogik sharoitlar, ilmiy-pedagogik asoslar, ijtimoiy faollik, tashabbuskorlik, mustaqillik, shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim

SOCIO-PEDAGOGICAL MECHANISMS OF FORMING LEADERSHIP QUALITIES IN A CHILD

Azizova Ziroat Bakhodirovna
Kokand State University

Abstract: This article covers the scientific and pedagogical foundations of the formation of leadership styles in preschool children. The study analyzes the content and essence of the concept of leadership, the features of its manifestation in preschool age, and the factors of developing the leadership potential of the child's personality. Also, a set of pedagogical conditions serving to form a leadership style, taking into account the individual, psychological and social characteristics of children, is substantiated. The article reveals the importance of educational activities, games and communication processes aimed at developing leadership styles, and shows the possibilities of their effective use in the preschool educational process.

Keywords: preschool age, leadership style, leadership potential, child

personality, pedagogical conditions, scientific and pedagogical foundations, social activity, initiative, independence, person-centered education

Bola shaxsining liderlik salohiyatini rivojlantirishdagi dolzarb ehtiyojlar, hayotda uning ijtimoiy faolligini yanada oshirish shartlari va ushbu jarayonni muvaffaqiyatli amalga oshirishga yordam beradigan pedagogik sharoitlarning yetarli darajada nazariy va amaliy rivojlanishi o'rtasida ziddiyat mavjud. Aniqlangan qarama-qarshiliklar tadqiqot muammosini shakllantirishga imkon berdi hamda quyidagi vazifalar belgilab olindi;

Tadqiqot muammosini nazariy va uslubiy tahlil qilish va nazariy va uslubiy asos sifatida maktabgacha yoshdagi bolaning liderlik salohiyatini va ularning rivojlanishidagi imkoniyatlarini tashkil etuvchi shaxsiy xususiyatlar rivojlanishining umumiy qonuniyatlarini aniqlash.

* "liderlik uslubi" tushunchasining muhim xarakteristikasi va maktabgacha yoshdagi shaxsning liderlik salohiyati modeli ishlab chiqish;

* liderlikni shakllantirishga qaratilgan pedagogik sharoitlar majmuasi ishlab chiqilib, maktabgacha ta'lim jarayoniga tatbiq etish;

* maktabgacha yoshda liderlik salohiyatini shakllantirishga qaratilgan dastur ishlab chiqish;

* maktabgacha yoshdagi bolalarning liderlik salohiyatini tashkil etuvchi shaxsiy xususiyatlarning rivojlanish darajasini aniqlash uchun diagnostika vositalari ishlab chiqish

Pedagogik manbalarda "Liderlik tushunchasiga (inglizcha; leader - yetakchi, boshlovchi so'zidan) - umumiy bir ishni bajarishda boshqalarning yordami va harakatini birlashtiruvchi ijtimoiy ta'sir jarayoni" deb ta'rif beriladi.

Ilmiy pedagogik va me'yoriy-huquqiy manbalar tahlili shuni ko'rsatadiki, liderlik shaxs fazilati sifatida - mustaqillik, o'z fikrlarini erkin ifoda etish, tashabbuskorlik kabi fazilatlar bilan chambarchas bog'liq bo'lib, uni shaxsning tayanch integrallashgan fazilatlari sifatida qarash mumkin.

Lug'atlarda liderlik deganda "shaxsning jamiyatga (umuman insoniyatga) bo'lgan alohida ijtimoiy, axloqiy va huquqiy munosabatini aks ettiruvchi, axloqiy burch va huquqiy me'yorlarni bajarish bilan tavsiflangan" axloq va qonun kategoriyasi sifatida qayd etiladi. Inson qobiliyatida namoyon bo'ladigan liderlikning eng muhim jihatlari deb quyidagilar;

- optimistik ruhda fikr yuritishi;
- boshqalarning faoliyatini tartibga solishi, ularni tashkil qilishi va boshqarishi mumkin bo'lgan faol, tashabbuskor bo'lish;
- o'z oldiga qo'yilgan vazifalarni bajarish;
- to'g'ri axloqiy tanlovni amalga oshirish;

- ko'zlagan maqsadni faqat yaxshi tomonlarini o'ylab ish ko'rish.

O'tmishda bolaning har tomonlama rivojlantirish masalasiga jiddiy e'tibor berilgan. Jumladan, islom ta'limotining asosiy manbalaridan biri bo'lgan, Hadislarda ham yetakchilik masalasiga alohida to'xtalib o'tilgan bo'lib, unda farzand tarbiyasidagi ota-ona rahbarligi, rahbarning jamoa ahli oldidagi mas'uliyati masalalari yetakchilik qiladi. Masalan, Abdulloh (ibn Umar) roziyallohu anhudan rivoyat qilinishicha, Rasululloh sollallohu alayhi va sallam shunday deganlar; "Har biringiz rahbardirsiz. Har biringiz qo'l ostingizdagilar haqida so'ralasizlar. Odamlarga amir bo'lgan odam rahbardir, ular haqida so'raladi. Kishi o'z oilasiga rahbardir, ular haqida so'raladi. Xotin erining uyi va bolalariga rahbardir, ular haqida so'raladi. Qul xojasi moliga rahbardir, o'sha haqida so'raladi. Ogoh bo'linglar, har biringiz rahbarsizlar, qo'l ostingizdagilar haqida so'ralasizlar!" (Buxoriy, Muslim, Abu Dovud, Termiziy, Ibn Moja, Ibn Hibbon rivoyat qilgan). Ushbu hadislarda har kim, kim bo'lishi yoki qanday vazifada ekanligidan qat'iy nazar, o'zi rahbarlik qilayotgan jamoa a'zolariga rahbar ekan, ularning to'g'ri faoliyat yuritishi va himoyasini o'z zimmasiga olishi va adolat bilan ish tutishi lozimligi haqida fikrlar bayon etiladi.

Shaxs psixologiyasi sohasida izlanishlar olib borgan K.Muzdibayev, liderlikni shakllantirish uchun bola o'ziga yuklangan vazifani emotsional jihatdan boshdan kechirishi, uning faoliyati nafaqat o'zi, balki boshqa odamlar uchun ham muhimligi va zarurligini anglashi kerakligini ta'kidlaydi.

Har bir insonning o'z ish uslublari va mehnatni tashkil qilishga qarashlari bo'ladi. Ilmiy adabiyotda ushbu masala yuzasidan ko'plab qarashlar mavjud. Biz xorijda keng tarqalgan va ko'plab shov-shuvlarga sabab bo'lgan bir nazariyaga to'xtab o'tmoqchimiz. Bu - Mak Gregorning Iks va Igrek nazariyalaridir. Nazariyaning mohiyati u yoki bu liderning odamlar mustaqil ishlashga moyillik, faollikni yoqlaydi. Shu fikrni yoqlagan xar bir lider odamlarga erkinlik berib, ularni jazolash bilan qo'rqitmaydi va qat'iy nazorat qilishdan o'zini tiyadi. Olim liderning odamlarga munosabatini tushuntiruvchi Zet nazariyasini ilgari suradi. Unga ko'ra, aslida odamlarda faollik, ishlashga layoqat bor. Lekin agar ularning faoliyati samarali boshqarmasa, natija baribir yaxshi bo'lmaydi. Shuning uchun raxbar odamlarning xamkorlikda ishlashga unday olish, ularga ishonch bildirish va jamoa bo'lib ishlashga o'rgata olishi kerak. Nazariyalar ta'sirida liderlikning turli xil uslublari to'g'risidagi qarashlar paydo bo'ldi.

Rahbar yuqori avtoritar shaxs sifatida belgilanadi, bu unga guruh uchun muhim bo'lgan vaziyatlarda mas'uliyatli qarorlar qabul qilish huquqini beradi; birgalikdagi faoliyatni tashkil etishda va guruhdagi munosabatlarni amalga oshirishda markaziy rolni aks ettiruvchi shaxs sifatida qabul qilinadi. Lider tushunchasiga guruhdagi shaxslararo munosabatlar tizimida yetakchilik qilish, mas'uliyatli qarorlar qabul qilish, boshqa odamlarni ishontiruvchi sifatida muayyan maqsadlarga intilish, rivojlanishning

qiyamat maydonini aniqlash; tanlangan yo'nalishda izdoshlarni safarbar qilish va natijaga erishishga imkon beradigan qobiliyati bor inson sifatida qaraladi. "Liderlik" tushunchasining turli xil talqinlari bilan u asosan boshqalarni hukmronlik qilish va ularga bo'ysunish qobiliyati, guruh faoliyatini rag'batlantirish, rejalashtirish va tashkil etishda ustunlik sifatida tushuniladi.

Rahbar faoliyatining muvaffaqiyatini baholashda uning obyektiv natijasi emas, balki izdoshlar tomonidan ushbu muvaffaqiyatni tan olinishi muhimdir. Liderlik rasmiy (normativ jihatdan mustahkamlangan, rasmiy rahbar) yoki norasmiy (haqiqiy rahbar, ya'ni rahbar bo'lmagan, lekin haqiqatan ham odamlarni boshqaradigan vakolatli shaxs) bo'lishi mumkin.

Shunday qilib, mazkur ta'riflarni tahlil qiladigan bo'lsak, ularda liderlik insonning tanlovi, muvaffaqiyati, qobiliyati va imkoniyatlari, harakatlarining natijalari ularning maqsadlariga mos kelishi kabi kategoriyalar bilan bog'liq, degan xulosaga kelishimiz mumkin.

Mohiyati va terminologik jihatdan qanday rasmiylashtirilishidan qat'iy nazar, har bir davrda liderlik kategoriya sifatida rivojlanganligini ko'rish mumkin. Liderlikni shakllantirish muammosi turli fanlarda; falsafa, pedagogika, psixologiya, etika, siyosatshunoslik, huquqshunoslik va tibbiyotda keng o'rganilgan.

Ushbu muammo, ya'ni, lider shaxsni tarbiyalashning turli aspektlarda tadqiqot olib borilgan; axloqning falsafiy kategoriyasi sifatida, shaxs qonun oldida rioya qilishi kerak bo'lgan huquqiy norma sifatida, shaxsning rivojlanishi bilan bog'liq psixologik hodisa sifatida, pedagogik vazifa sifatida va hokazo. Aspektlarning turli tumanligi, birinchi navbatda, liderlik shaxs fazilati sifatida inson hayotining turli sohalarida juda ham ahamiyatli ekanligini anglatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Mirziyoyev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. - T.: "O'zbekiston", 2017.
2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019-yil 31-dekabrdagi "Uzluksiz ma'naviy tarbiya konsepsiyasini tasdiqlash va uni amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 1059-son Qarori 1-ilovasi. // Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 03.01.2020 y., 09/20/1059/4265-son
3. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. - Toshkent: "O'zbekiston", 2021. - 464 bet
4. AZ Baxodirovna, XDY Qizi, RKE Qizi, "Maktabgacha yoshdagi bolalarni har tomonlama rivojlantirishda tasviriy faoliyatning ahamiyati"- Science and innovation, 2024 Special Issue 31 34-37 b

5. AZ Bahodirovna, SCQ Qizi, ADD Qizi BOLALARNING MAKTABGA PSIXOLOGIK TAYYORGARLIGI Science and innovation 3 (Special Issue 31), 194-196 2024
6. 3.Б. Азизова. IMPROVING STUDENTS INDEPENDENT WORK IN THE CREDIT-MODULE SYSTEM. Актуальные научные исследования в современном мире, 209-212.2021
7. AZ Bahodirovna.MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLANING IJTIMOIIY VA SHAHSIY TA'LIMI- Tafakkur manzili, 2023 52-58 b
8. AZ Baxodirovna, ADE Qizi, JXI Qizi TA'LIMIGA TAYYORLASHGA TA'SIR ETUVCHI OMILLAR- Science and innovation, 2024 187-193 b
9. Азизова Зироат. «КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ ПОДГОТОВКИ ДЕТЕЙ К СОЦИАЛЬНОЙ ЗАЩИТЕ» Журнал молодого исследователя 1 (5) 404-410, 2022
10. Азизова Зироат Баходировна «ЗНАЧЕНИЕ ОРГАНИЗАЦИИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ДЕТЕЙ ПРИ ПОДГОТОВКЕ К ШКОЛЕ». Репозиторий открытого доступа 9.11 (2022): 236-240. ИННОВАЦИОННОЕ РАЗВИТИЕ В МИРОВОЙ НАУКЕ 2022 Бостон, США 53
11. 3. Азизова, 3. Абдуразакова «Правовые и педагогические основы подготовки детей к осуществлению социальной защиты» Журнал молодых ученых 1(5) 395-403.2022